

FAHONVÉD

Jó tél volt, szánkával lehetett járni a városban. A hólé kevésbé szürkítette a ráncos ruhákat, a fagyos lepedő tapintása mint gyűrődő papíré, kellemetlen, de morzsolni csábít. Éjszaka még nedves volt és izzadt, hajnalban történt meg. A papot s a doktort rögtön követte a teknő, lúgos víz, öblítés, lúgos víz, öblítés, kékítő, keményítő, lisztből főzött keményítő. Most csikorognak a jégszilánkok a gyűrődésekben, kemény élt vasalt a vászonra a kötél. Alkonyatkor beszédve már nedvesedik a benti melegben, ráncosodik, szelídül kiengedtében, gőzöl a vasaló, práholni nem is kell, estére már recseghet az ágyon. Az udvar jobb sarka üres lesz, onnan hiányzik majd a téli mosás. A hó nem olvad, a lúgas venyigéi se pattannak többet a fagyban, alább a sufni mélyén hagyott hideg párában deresednek a rozsdás szögek, vásott rongydarabok. Kedd van, talán karácsony.

Kedd volt akkor is, amikor az apját elvitték katonának. Nem is kellett előtte tanulnia semmit, kiképzésre nem vették a fáradságot, jött a rendelet, és estére meg is jöttek a katonák: az ablak alatt ordítottak, ütötték az ablakot, menni kellett. Négy gyerek maradt az anyjukkal. Nem emlékszik pontosan, most már a tizennégyet töltötte, de akkor csak tíz volt.

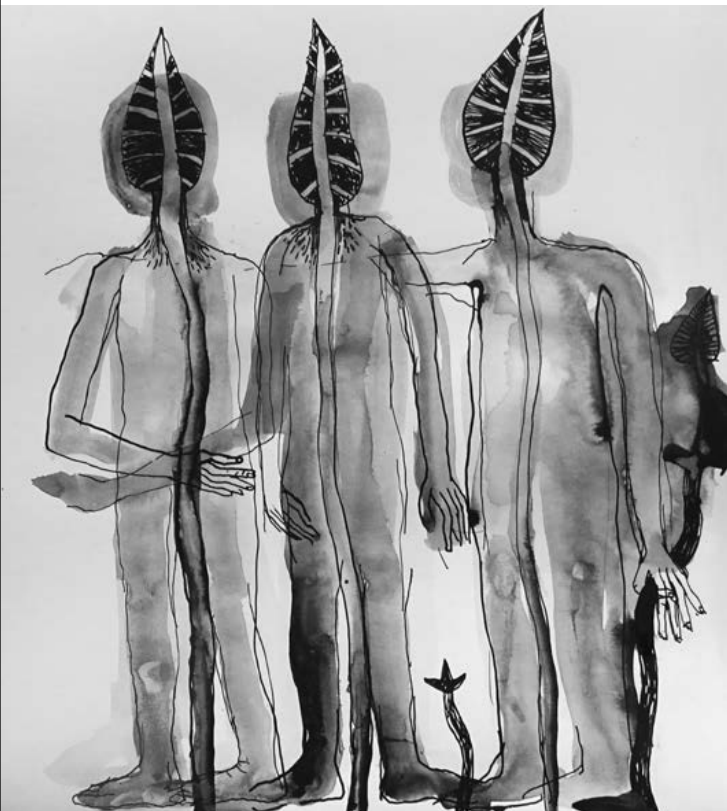
Kedden is érkezett haza. Addig eltelt valahogy az idő, nem messze laktak a vágóhídtól, az meg ott volt rögtön a baromvásártér mellett, az állomás is közel volt, mindig lehe-

tett valamit kezdeni. Reggelente az anyja bepakolt puliszkát s savanyú ugorkát egy kis lábasba, azzal indult el, tennivaló mindig akadt a vásárban: vizet hordott az állatoknak, cserébe kapott egy csupor tejet. Az állomásra érkezett a tűzifa a hegyekből, vödörnyi faforgácsot kapott, ha segített kirámolni a vonatokat. A parkettgyár tulajdonosának felesége is adott néhány fillért, ha gyomlált a zöldségágyásban, s egyszer egy járókelőtől kapott egy egész koronát. Igaz, háborús papírkorona, de akkor is, legalább egy kis lisztet s zsírt tudott venni az anyja. A vágóhíd is elég jól fizetett, a bendőket kellett mosni a Szamosban. Télen csákánnyal vágtak bele léket, volt egy kicsi fejszéje, amelyiket elbírta, s úgy, boldogult nagyszerűen addig is, ameddig meg nem jöttek Rennerék.

Múlt héten szólt a szomszéd, hogy délután jön a katonavonat, lehet, hogy azon jön haza az apjuk. Meg is jött, egy egész hátizsák cibakkal, gyorsan szétoztotta a gyerekeknek, katonai kétszersült, olyasmi volt, az anyjának még egy szép kötényt is hozott. Jó, hogy a szánkát is kivitték az állomásra: hogy is gondolták, hogy anélkül haza tudják vinni az apjukat, a zubbonya csupa rászáradt vér, a szeme beverve, alig ismerték meg.

1918. december 17-én, kedden jó tél volt, dr. Haller Gusztáv polgármester lovas szánkal ment be a hivatalába. A Deák Ferenc utcában szokása szerint vetett egy pillantást a Kárpátok őrére, a helyiek úgy hívják: a fahonvéd. Ütöttek-e belé elég új szeget a haza szent érdekében, s persze a hadiárvány s hadiözvegyek megsegítésére az adományozók. Volt még elég hely a fából faragott subán az adományszögeknek, maga se tudja, azért adják-e, hogy hosszabb, vagy hogy rövidebb legyen a háború. A népfölkelő magyar parasztot képzelte oda a szobrász, amint a tél keserves hideg napjaiban puskával kezében őrt áll a magyar határ felett. A szoboralak rendes katonasapkája alól hósapka látszik, megjelenítendő, hogyan védekeznek a katonák a tél borzalmai ellen. A mellénél, a suba szegélyének találkozásánál a fahonvéd bronzba kapaszkodó kezei ágaskodnak ki, és egymásra hajolva tartják erősen a Mannlicher fegyvert

– valahogy így tudósítottak a szobor leleplezéséről 1915 nyarán a lapok. Az első szeget ő ütötte a faszoborba, a jelkép megváltásának céljára a szakbizottság száz koronát szavazott meg. Tollastul megettem volna a kalpagom – mormolta magában –, ha valaki akkor azt mondja: még három évig tart a háború. És hol van még, és mi van hol még? Többet vártam tőled – szemrehányóan nézett a fahonvédra –, ha így folytatod, nem adok egy évet, s lerombolnak a románok. A románok.

Akikről a nyáron még azt hittem, végleg megszabadulunk tőlük. Most meg mi van? A magyar, román és szász nemzeti tanács, a megyei tanács, a polgári, a munkás- és katonatanács. Ennyi alakult most Kolozsvárt. És alig ötvenezer embert tudtak verbuválni, ennyien jöttek, hogy elmondják: nem akarnak Románia lenni! A románok persze kétszer annyian voltak, igaz, nem is állította meg senki a nagygyűlésre induló különvontáikat. De persze mindegyiknek van valami mentő terve, mindegyik tud valamit, ha mást nem, a legújabb hadiplotykát. Azokból mondjuk nincs is hiány mostanság. Azt mond-

ják, már nem csak a falusi gárdák indultak meg, a hadsereg is átlépte a Marost. Pedig már az is elképesztő gondolat volt, azt mondják, abban már meg is egyeztek Károlyiék, hogy ott legyen a határ. Ami nem más, mint a front, hogy pontosak legyünk. Mindennap más-hová kerül a határ.

Aznap, amikor az apja megérkezett, nem ment be Rennerékhez dolgozni. A cipőboltban is teljes volt a tanácsstalanság, fogalmuk sem volt, hogy egy zsidó családnak a hétféle tanács közül mégis melyikben a helye, ki fogja őket képviselni, vesz-e még valaki cipőt, vagy marad a katonabakancs az állandó viselet. Igaz, a kifutólánynak a vigasztaláson kívül sok dolga nem lett volna: hetek óta nem volt már cipőkiszállítás. Mégis bejárt. Két éve dolgozott ott, még jó a hócipője is. Amikor beállt, a zsidóné elvitte az Uránia melletti üzletbe, és tetőtől talpig felöltöztette. Hócipőt adott rá, harisnyát, ruhát, télikabátot, sapkát, kesztyűt. Megpróbálta megköszönni, de a zsidóné azt mondta: ne köszönje, ő megfázott, beteg kifutólánnyal nem tud dolgoztatni. Jó volt, megtalálta a számítását, ameddig még rendes háború volt: annyit keresett, hogy vasárnaponként ki tudott vinni egy szép kenyérszeletet a Deák Ferenc utcába. Még az ősz elején is megtartották ott a piacot, a fahonvéd mellett volt egy bódé, abban egy tordai ember flekkent, sült kolbászt, hurkát árult, mindig megengedte, hogy belemártsa a kenyeret a sült zsírba. Ha jó kedve volt, még egy darab savanyút is adott, káposztacikát, azt úgysem vitték. Nagyon szeretett volna egy szöveget verni a fahonvédba ő is, hátha hazahozná az apját, de hát szöveget kiváltani nem volt pénze, másmyennel meg nem akarta megmocskolni, isten őrizz. Most pedig már az ő javára is verhet valaki egy szöveget, hadiárva lesz, gondolja, gyakorolja a szót, cibakot mártogat az apjának, vízbe, tejet vagy tejfölt nem sikerült szerezni, pedig azt de szereti, szegény nem bírja lenyelni a vizes cibakot. Az anyja elindult a jégen a Szamoson túlra, hátha talál valamelyik háznál egy tyúkot, s ha találna, azt magára kötné a bekecs alá, s úgy hozná át, hogy észre ne vegyék, s nem is vennék észre tán, milyen érték

van nála. Végül szerencsésen hazaérkezett az anyja egy darab hasára kötözött szalonnával, de az apja már nem éri meg. Igaz, a szalonnával nem sokra mentek volna, tyúk pedig nem akadt, holott attól remélték, hogy erőre kap, egy jó tyúklevestől. A Küküllő mentén verbuvált parasztcapatok verték meg pár napja. Inkább a belső vérzések, nem a váll-lövése vitte el, bár a sebláz is hozzájárult a gyengeséghez, mondta a doktor, régi kliense, sokszor vitt ki a lánykáinak cipőt a házhoz, a tisztviselőtelepen laktak, elég messze, a régi ismeretség miatt jött el hozzájuk ebben a nagy hidegben, amikor lovas szánt is alig találani. Mossa le a sebet húggyal, javasolta neki a doktor, úgy csinálják a lövészárokokban is, azt mondják, akkor nem üszkösödik. Nem tudta mire vélni, húggyal? Azt azért mégsem. Egy hétig húzta az apja, ne aggódj, lányom, mondta, a katona a pillanat varázsgömbjében él, s az meg is óvott engem sok-sok pillanatban a négy év alatt. Négy év alatt mindennap életben kellett maradni, ezt nem lehet az örökkévalóságig folytatni. Jó, hogy legalább még láttalak benneteket. Karácsony reggelére már halott volt, azonnal kimosta az ágyneműt, ne lássa az anyja azt a sok szennyet, vért, szart, gennyet és húgyot, amivel az a hét járt. Ez a háború már sohasem lesz a régi, mondta magában, miközben bevitte az ágyneműt, és keresgélni kezdett, hátha talál egy kis forgácsot a kályhába. Kijárási tilalom volt, késő estére az anyja mégis hazaért valahogy a szalonnával, gyakorlott túlélő volt. Nem kellett megmondani neki, hogy már késő, tudta magától. Ki is mostál már, mondta elismerően. A zászlókat tépik éppen – mutatott az utca felé –, a katonákat is keresik, verik. Részegek. Szötrejászkö rumunia máre, zszos ku unguri, ilyeneket mondanak. Menj a paphoz, beszélj vele, temetni csak lehet tán még napvilág.

Dr. Haller Gusztáv polgármester hajnalban indult, gyalog ment ki a tolmáccsal a Feleki-tetőre. Nem volt éppen nyugodt, és ennek nem csak az volt az oka, hogy általában egy városvezetőtől nem várható el higgadság, ha éppen át kell adnia a hatalmat. Két napja még a főtéren szónokolt, biztos volt benne,

hogy híre ment a kétségbeesett kapálózásnak: nem fogadják el a gyulafehérvári nagygyűlés határozatát, nem lesznek Románia. A dandártábornokot várta. Aznap éjjel bent maradt a hivatalban, még működött a posta, telefonon jelentették, hogy délelőtt tíz körül érkezik a sereg: négyezer főnyi katonára, hetven tisztre, két ütegre számítottak, hegyivadászok is voltak köztük, úgy döntött: jobb a békeség, meghallgatja a feltételeket, megnyugtatja őket. Még szerencse, hogy karácsony van, ilyenkor csendes a város. Kijárási tilalom estétől hajnalig, a színház és a mozik játszhatnak, a dalcsarnokokat és pálinkaméréseket be kell zárni – sorolta az ukázt a dandártábornok, Budapest felé ne induljon senki, várjanak, ameddig minden kialakul. A polgármester kissé megnyugodott: talán nem akar ő sem felfordulást. A hatóságok egyelőre tegyék a dolgukat, ha kell, sokat bizonyára nem kell, elvégre maguknál karácsony van. Nálunk az van, igen, mondta a polgármester. Mire visszaért a hivatalába, már nem működött a telefon, a csapatok legelőször a postára mentek be. A tisztek és a kolozsvári román polgári elit a New Yorkban ünnepelt, az esemény zökkenőmentes volt, nem okozott gondot kétszáz fős lakoma előteremtése. A küldöttek összeadhatták, Gyulafehér óta több mint három hét telt el, annyi idő alatt meg lehet szervezni egy lakomát.

A temetés után elővette a szalonnát. Hadiözvegy vagyok, mondta, a gyerekeim hadiárva. Egy újságba volt csomagolva a szalonna, *Keleti Újság* a címe, azt írja, ez az első száma. A címlapon ez állt: *Fehér zászlóval állunk előtted, Ismeretlen Végzet...* Hogy lenne az ismeretlen. Hanem kellene valami ételt szerezni, mostanában nemigen lesz piac. Azt mondják, nem jöhet be többé a városba, aki nem itt lakik. Valamit ki kell találnunk, mondta a lányának, a háborút már ismerjük. Ezt, ami itt van most, hát ezt még nem. Azt mondják, ilyen lesz a béke. Holnap átugrasz Rennerékhez, és nézd meg azt is, jönnek-e az állomásra vonatok. Katonáéktól is hátha lehet szerezni valamit. Ne gondolkozz, ne kérdezz, majd megüljük a háborút, ha megtörtük a békét.